

Економіко-правове забезпечення відновлення територій Сумського регіону: аспект розмінування

Заблодська І. В.¹, Rogozyan Ю. С.², Нестеров Г. Г.³

Опубліковано	Секція	УДК
14.07.2023	Економіка	332.14:330.131.5+623.67

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8143210>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Наукове дослідження присвячено висвітленню економіко-правових особливостей відновлення локальних територій, постраждалих від воєнних дій, у контексті першого етапу даного процесу – гуманітарного розмінування. Проаналізовано сучасний стан, представлено етапи гуманітарного розмінування, наголошено на його виключній ролі в процесі відновлення постраждалих територій залежно від їх функціонального типу. Наголошено на першочерговій ролі територій відновлення та успішної реалізації всіх етапів гуманітарного розмінування для планування їх подальшої життєдіяльності та оцінки результативності й ефективності їх відновлення. Авторами досліджено економіко-правовий вимір даної проблематики на прикладі територіальних громад Сумського регіону, результати якого дали можливість констатувати фрагментарність висвітлення локальних статистичних даних у публічному просторі. За результатами аналізу наявних соціально-економічних даних зроблено висновок про можливість віднесення Тростянецької міської територіальної громади до територій відновлення, що дозволить провести першочергові дії щодо реалізації гуманітарного розмінування даної території як першого етапу її розбудови.

Ключові слова: результативність, ефективність, розбудова, функціональний тип території, територіальні громади, Сумський регіон, гуманітарне розмінування

Economic and legal support for the territories' restoration of the Sumy region: the demining aspect

Annotation. The scientific research is devoted to highlighting the economic and legal features of the restoration of local territories affected by military actions, in the context of the first stage of this process – humanitarian demining. The current state is analyzed, the stages of humanitarian demining are presented, it is emphasized that certain communities in Ukraine are already undergoing the stages of humanitarian demining or are at its final stage (Velyka

¹ доктор економічних наук, професор, директорка Луганської філії, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», <https://orcid.org/0000-0002-1410-6194>

² доктор економічних наук, старший дослідник, заступник завідувача відділу проблем міжрегіонального співробітництва, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», <https://orcid.org/0000-0001-5325-4213>

³ молодший науковий співробітник відділу проблем міжрегіонального співробітництва, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», <https://orcid.org/0000-0002-7131-3616>

Dymerka territorial community of Brovarsky district, Markivka territorial community of Buchanskyi district of Kyiv region), however, most communities that potentially have landmine contamination, which occur at the beginning of the process of humanitarian demining. The exceptional role of humanitarian demining in the process of restoration of affected territories, depending on their functional type, is emphasized. It is argued that each of the functional types has its own specificity, which depends on the current situation in the country and will form the basis of the theoretical and methodical toolkit for further evaluation of the effectiveness and efficiency of the territorial communities and regions development within which they are located. Emphasis is placed on the primary role of such a functional type as a recovery area, where the successful implementation of all stages of humanitarian demining is an urgent need for planning their further life and assessing the effectiveness and efficiency of their recovery. Therefore, as a foundation for conducting further analytical research, the authors studied the economic and legal dimension of this problem using the example of territorial communities of the Sumy region in accordance with the criteria by which a community can be classified as a recovery area according to the draft Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Some issues of recovery and development of regions and territorial communities" dated November 30, 2022. The results of this analysis made it possible to ascertain the fragmentation of coverage of local statistical data in public space. According to the results of the analysis of the available socio-economic data, a conclusion was made about the possibility of assigning the Trostyanets urban territorial community to the restoration territories, which will allow for the implementation of humanitarian demining of this territory as the first stage of its development.

Keywords: efficiency, effectiveness, development, functional type of territory, territorial communities, Sumy region, humanitarian demining

Вступ

Реалізація компонентів реформи децентралізації в Україні сформувала дієве підґрунтя для формування відповідальної місцевої влади, де територіальні громади отримали змогу самостійно планувати свій розвиток на рівні з регіонами. Однак, декілька років поспіль розвиток економіки в Україні супроводжується тенденціями загострення геополітичних відносин, які поглиблюють внутрішні проблеми, а відтак, потребують формування дієвих підходів до розв'язання існуючих протиріч у системі локальних економічних відносин. До того ж, негативні наслідки воєнного стану, в умовах якого функціонує Україна з 24 лютого 2022 року, значно посилюють вказані прояви, що обґрунтовує невідворотність та важливість пошуку економіко-правових шляхів розбудови локальних територій у воєнний і повоєнний час. У процесі вирішення даних завдань першу скрипку гратиме гуманітарне розмінування як перший етап комплексного відновлення територій, які зазнали активних бойових дій та/або знаходилися під тимчасовою окупацією російської федерації.

Дослідженню проблем відновлення проблемних локальних територій присвятили свої праці науковці Д. Зенг [1], Ж. Чейс і Дж. Дімітропулос [2], С. Фрік, А. Родрігез-Позе й М. Вонг [3]. Макро- та мезоекономічному виміру висвітлення даної проблематики присвячено праці М. Криштановича, Я. Пушака [4], науковців Національного інституту стратегічних досліджень [5], Л. Беззубко [6]. Теоретико-методичні основи розбудови постраждалих територій України заклали українські науковці, серед яких В. Геєць [7], І. Сторонянська [8], І. Заблодська [9], Б. Данилишин [10], В. Устименко [11] тощо. Віддаючи належне накопиченому науковому доробку у даній сфері, невирішеними залишаються питання, пов'язані із економіко-правовим забезпеченням відновлення локальних територій крізь призму гуманітарного розмінування у воєнний час.

Мета даної наукової роботи – обґрунтувати економіко-правові аспекти відновлення локальних територій України крізь призму гуманітарного розмінування на прикладі громад Сумського регіону.

Результати

Після повномасштабного російського вторгнення Україна стала одним із найбільших мінних полів у світі: вибухонебезпечними предметами забруднено майже 180 тисяч квадратних кілометрів – близько третини території. Найбільш замінованими, за даними ДСНС, є Київська, Сумська, Чернігівська, Миколаївська, Запорізька, Харківська, Херсонська області та Донбас. Щоб очистити ці території, потрібно мінімум 10 років. За даними Державної служби з надзвичайних ситуацій, з лютого минулого року сапери очистили від вибухонебезпечних предметів 875,4 квадратних кілометри. Було знешкоджено 394 тисячі 387 предметів, у тому числі майже 3 тисячі авіаційних бомб. Найактивніше розмінування території відбувалося у квітні-червні 2022 року – після відходу російських військ з півночі країни. Так, у квітні розмінували 106,2 км², знешкодивши майже 66,5 тисяч небезпечних предметів. У травні 2022 року очистили 108,4 км², знищили 36,7 тисяч вибухонебезпечних предметів. У червні 2022 року сапери очистили 363,9 км² території та знешкодили 25,4 тисяч небезпечних предметів. Найбільше авіаційних бомб було знешкоджено на початку повномасштабної війни: 1 тисяча 364 – наприкінці лютого та на початку березня, 597 – у квітні. У липні сапери очистили 42 км² території та знешкодили трохи більше 21 тисячі предметів. Далі до кінця року вдавалося очистити близько 20 км² щомісяця, але там знешкоджували 20-40 тисяч вибухонебезпечних предметів. Найменшу площу розмінування було зафіксовано у цьому лютому – 9 км², на яких знайшли та знешкодили трохи більше 7 тисяч небезпечних предметів. Протягом травня сапери очистили 37,9 км² території: було знищено 41,6 тисяча вибухонебезпечних предметів, у тому числі 732 авіабомби [12].

В Україні для того, щоб розмінувати 1 га землі сільськогосподарського призначення потрібно витратити до 1 500 дол. США. За оцінкою Світового банку, повний комплекс робіт із гуманітарного розмінування України коштуватиме 37,4 млрд доларів. Наразі держава реалізує план з пріоритетного розмінування земель сільгосппризначення, за яким першочерговому обстеженню та очищенню підлягає 470 тис га сільськогосподарських земель [13]. Однак, реалізація гуманітарного розмінування супроводжується складною архітектонікою даного процесу та його довготривалістю, оскільки даний процес містить шість етапів (рис. 1).

Не дивлячись на складність та специфічність гуманітарного розмінування, даний процес є наріжним каменем для формування безпечного середовища для подальшого планування відновлення територій. За підтримки Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй українські фахівці вже знешкодили 540 тисяч мін та снарядів на території, де проживають близько 3,8 мільйона людей [14]. Для цього військовослужбовці-сапери з 3 по 9 червня 2023 року на звільнених від росіян територіях України обстежили 1524 га місцевості та знешкодили більш як 1100 вибухонебезпечних предметів [15]. Серед усієї площі замінованих територій майже 13,5 тисячі квадратних кілометрів – це акваторії водних об'єктів, акваторії Чорного та Азовського морів, з яких близько 7,3 тисячі кілометрів – це вже декуповані території [16].

На сьогоднішній день Європейський Союз, США, Канада та Японія є лідерами підтримки гуманітарного розмінування в Україні. Так, на проведення робіт з розмінування вже залучено \$16 млн міжнародної технічної допомоги [17], а Федеральний уряд Австрії планує надати словенській організації "Міжнародний

трастовий фонд" (ITF) 2 млн євро для гуманітарного розмінування в Україні [18]. За розрахунками Світового банку, потреби на розмінування територій України на 2023 рік сягають понад \$397 млн [19].

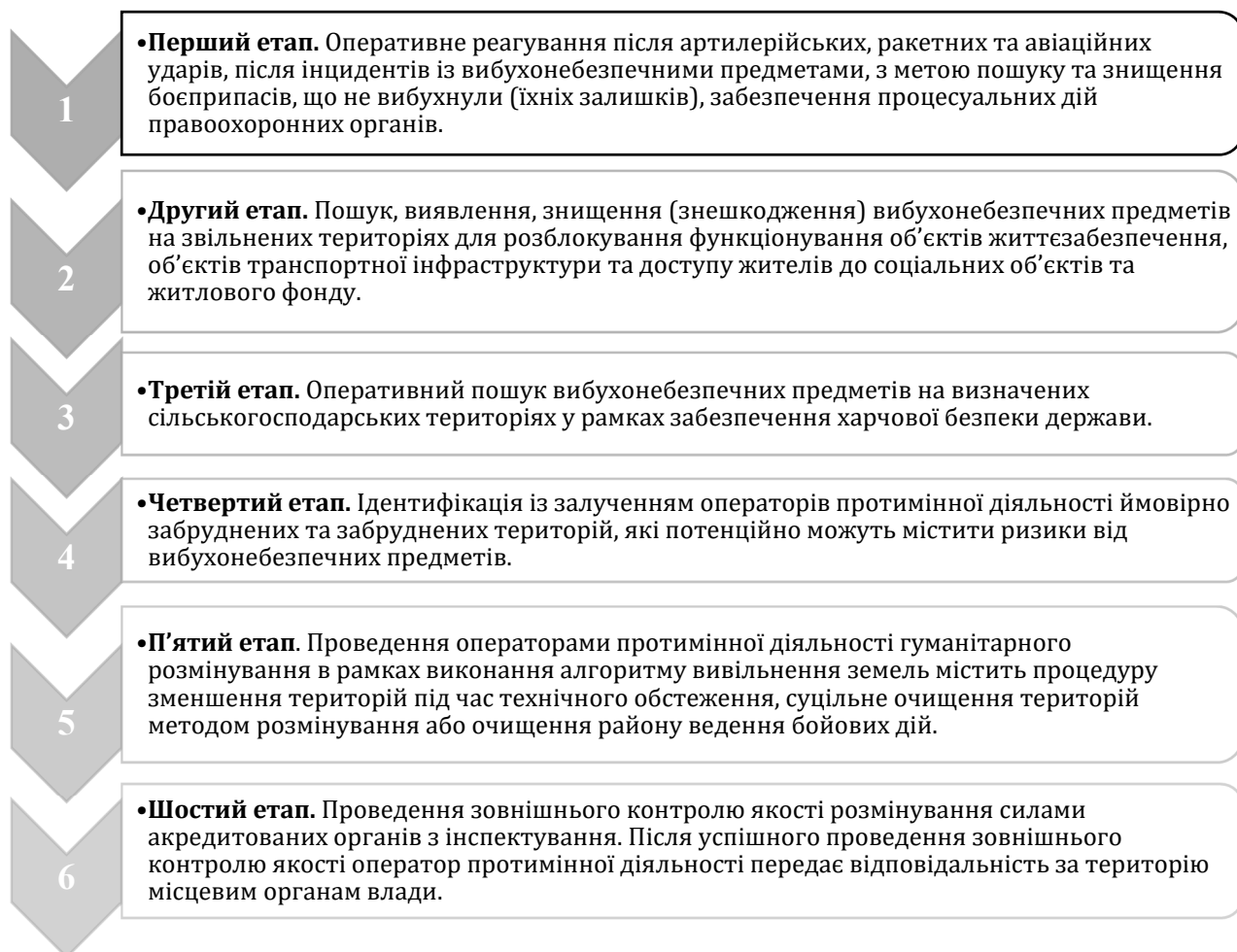

Рис. 1. Етапи гуманітарного розмінування територій України

** сформовано авторами на основі даних [23]*

Уряд США назвав розмінування України найбільшим викликом з часів Другої світової війни і виділив на це 91,5 млн дол. Канада дала 11 млн дол, Євросоюз – 25 млн євро. Гроші підуть на закупівлю обладнання, навчання команд саперів і гранти для сертифікованих операторів [20].

Крім того, на території нашої країни планують готувати 500 спеціалістів з гуманітарного розмінування на рік на базі спільного навчального центру Міністерства оборони України з компанією Tetra Tech, яка діє від імені Державного департаменту США [21]. Згідно з даними Mines Advisory Group [22], на цей час Україна є найбільш замінованою територією світу, випереджаючи попередніх «лідерів» – Афганістан і Сирію. Загальна площа замінованих територій в Україні – приблизно 170-180 тисяч кв. км. Якщо провести аналогію з іншими країнами, це: Половина площі Німеччини; або третина площі Франції; або вісім Ізраїлів; або майже шість Бельгій; або ж чотири Естонії. Найбільш замінованою територією в Україні на сьогодні вважається Херсонська область – під час втечі окупанти залишили на правому березі неймовірну кількість мін усіх видів, а зараз посилено мінують лівобережжя. Найчастіше з початку війни піротехніки та сапери працювали в Харківській області (15,2 тисячі разів), найменше – на Черкащині (1,1 тисячі разів) [23].

Окремі громади в Україні вже проходять етапи гуманітарного розмінування або знаходяться на його фінальній стадії. Так, оператори протимінної діяльності The Halo Trust та Демінінг Солюшнс передали місцевим органам виконавчої влади (Великодиммерська територіальна громада Броварського району, Марківська територіальна громада Бучанського району Київської області) відповідну документацію щодо розмінування зазначених ділянок. Проте більшість громад, які потенційно мають мінне забруднення, заходяться на початку процесу гуманітарного розмінування [23]. Допоміжним інструментом вказаного процесу є також інтерактивна мапа замінованих територій [24], яка дозволяє впевнитися у безпечності доріг загального користування. На мапі відображуються місця, на яких вже виявлені або ймовірно знаходяться вибухонебезпечні предмети, та ступінь загрози від них згідно з наявною у ДСНС інформацією (похибка локалізації становить до 30 м).

Отже, питання гуманітарного розмінування займають сьогодні чільне місце у порядку денному представників органів державної влади та місцевого самоврядування України. Крім того, важливо пам'ятати, що саме гуманітарне розмінування постає першим етапом у процесі комплексного відновлення територій, завдяки чому дана проблематика набуває особливого значення сьогодні, у воєнний час, коли українські територіальні громади зазнали одного з найбільш відчутних ударів. Для одних громад, найбільш відчутними викликами стали руйнування та знищення об'єктів інфраструктури, для інших – зміна ключових пріоритетів соціально-економічного розвитку через велику кількість внутрішньо переміщених осіб і релокованих підприємств. Крім вирішення нагальних проблем, пов'язаних із замінуванням територій, дані події актуалізували потребу в розробці нових управлінських підходів до локальної економічної політики, за допомогою яких можна пом'якшити негативний вплив воєнних подій та спрямувати зусилля на відновлення постраждалих територій. Режим воєнного стану зумовив зміни також у державній регіональній політиці, які відображено у Законі України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій” від 09 липня 2022 року № 2389-IX, зокрема представлено нову функціональну типізацію територій, відповідно до положень якого передбачається визначення таких функціональних типів територій як території відновлення, території з особливими умовами для розвитку, полюси економічного зростання, території сталого розвитку.

Кожен з наведених типів має власну специфіку, що залежить від поточної ситуації в країні та становитиме основу інструментарію для подальшої оцінки результативності та ефективності розбудови територіальних громад і регіонів, у межах яких їх розташовано. Так, відповідно до вказаного закону, територіями з особливими умовами для розвитку є макрорегіони, мікрорегіони, територіальні громади, рівень соціально-економічного розвитку яких є низьким або на яких існують природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку. Регіональними полюсами зростання виступають мікрорегіони, територіальні громади, що характеризуються значно кращими географічними, демографічними, соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону, та зростання яких позитивно впливає на суміжні території, регіон та/або державу в цілому. Територіями сталого розвитку є самодостатні мікрорегіони, територіальні громади з наявним соціально-економічним потенціалом територій та спроможні до збалансованого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах.

Найбільше значення для розбудови постраждалих територій в сьогоденні має такий функціональний тип як території відновлення, тобто мікрорегіони,

територіальні громади, на території яких відбувалися бойові дії та/або які були тимчасово окуповані, та/або території яких зазнали руйнувань об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового фонду внаслідок ведення бойових дій, а також які характеризуються різким погіршенням рівня соціально-економічного розвитку та значним переміщенням населення до інших регіонів та/або інших держав [25]. Саме дані території потребують прискіпливої й деталізованої уваги, оскільки їх відновлення зможе розпочатися лише після успішної реалізації етапів гуманітарного розмінування, коли земля стане безпечним активом для мешканців.

Після гуманітарного розмінування неминуче виникне необхідність в оцінюванні соціально-економічної результативності й ефективності розбудови локальних територій України. Так, у п. 7 ст. 11² вищезазначеного закону вказано, що перелік функціональних типів територій, а також вимоги щодо показників для віднесення територій до різних функціональних типів визначаються Кабінетом Міністрів України. У листопаді 2022 року Міністерство розвитку громад та територій України на виконання даної норми закону розробило проект Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад», у рамках якого пропонується Порядок визначення територій відновлення, який містить перелік та вимоги щодо показників, необхідних для віднесення територіальних громад, мікрорегіонів та регіонів до територій відновлення, як одного з функціональних типів територій. Також документ містить проект Порядку розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення та розвитку регіонів і планів відновлення та розвитку територіальних громад. Станом на 23.06.2023 р. даний документ ще очікує затвердження з боку Кабінету Міністрів України, однак орієнтири, висвітлені в порядку заслуговують на увагу науковців у контексті подальших теоретико-методичних напрацювань щодо оцінювання результатів та ефектів, отриманих у процесі відновлення локальних територій.

Відповідно п. 4 проекту Порядку, територіальна громада відноситиметься до території відновлення за умови, якщо на її території відбувалися бойові дії та/або яка була тимчасово окупованою і відповідає принаймні одному з таким критеріїв:

1) зруйновано та/або пошкоджено не менше 10 відсотків об'єктів щонайменше однієї категорії: житлового фонду; громадських будівель та споруд; інфраструктури життєзабезпечення населення;

2) зменшення надходжень податків та зборів до загального фонду місцевого бюджету до відповідного періоду 2021 року становить не менше ніж на 10 відсотків (без урахування міжбюджетних трансфертів та податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами до місцевих бюджетів);

3) чисельність населення скоротилась не менше ніж на 10 відсотків порівняно із станом на 01.01.2022 (за інформацією сільських, селищних, міських рад (військово-цивільних, військових адміністрацій населених пунктів) [26].

Важливо звернути увагу на той факт, що наразі в Україні реалізується план з пріоритетного розмінування земель сільгосппризначення на територіях дев'яти пілотних регіонів, серед яких Сумська область займає важливе місце як північно-східна брама України, яка була однією з перших у 2022 році, де повномасштабне вторгнення принесло активні бойові дії та тимчасову окупацію територіальних громад з боку російської федерації. Прикордонне розташування Сумщини та вищевказані аргументи обумовлюють дослідження локальних територій саме даного регіону, де безпекове питання й досі залишається головним у порядку денному представників органів

державної влади та місцевого самоврядування. Перелік територій Сумського регіону, які були тимчасово окупованими та/або де відбувалися активні бойові дії наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Території Сумської області, на яких ведуться (велися) бойові дії та/або тимчасово окупованих російською федерацією

№ п/п	Найменування території Сумської області	Дата початку бойових дій	Дата завершення бойових дій (у разі визначення)
<i>Території активних бойових дій</i>			
1	Тростянецька міська територіальна громада	26.03.2022	27.12.2022
2	Середино-Будська міська територіальна громада	17.05.2022	-
3	Шалигинська селищна територіальна громада	20.05.2022	-
4	Есманська селищна територіальна громада	25.05.2022	-
5	Сумська міська територіальна громада	24.02.2022	03.04.2022
<i>Тимчасово окуповані російською федерацією території України</i>			
6	Великописарівська селищна територіальна громада	24.02.2022	26.02.2022
7	Кириківська селищна територіальна громада	24.02.2022	26.02.2022
8	Тростянецька міська територіальна громада	24.02.2022	26.03.2022
9	Боромлянська селищна територіальна громада	24.02.2022	26.03.2022
10	Лебединська міська територіальна громада	24.02.2022	26.03.2022
11	Краснопільська селищна територіальна громада	24.02.2022	26.03.2022
12	Верхньосироватська сільська територіальна громада	24.02.2022	26.03.2022
13	Садівська сільська територіальна громада	24.02.2022	06.03.2022
14	Степанівська селищна територіальна громада	24.02.2022	03.03.2022
15	Бездрицька сільська територіальна громада	24.02.2022	03.03.2022
16	Хмелівська сільська територіальна громада	25.02.2022	07.03.2022
17	Роменська міська територіальна громада	25.02.2022	14.03.2022
18	Андріяшівська сільська територіальна громада	25.02.2022	27.02.2022
19	Коровинська сільська територіальна громада	25.02.2022	08.03.2022
20	Недригайлівська селищна територіальна громада	25.02.2022	04.03.2022
21	Вільшанська селищна територіальна громада	25.02.2022	08.03.2022
22	с. Байрак Липоводолинської селищної територіальної громади	25.02.2022	14.03.2022
23	с. В'язове Дубов'язівської селищної територіальної громади	25.02.2022	02.04.2022
24	м. Буринь, с. Ігорівка, с. Чумакове, с. Слобода, с. Степанівка Буринської міської територіальної громади	24.02.2022	03.04.2022
25	с. Бояро-Лежачі, с. Кружок, с. Рівне, с. Дорошівка, с. Манухівка, с. Іванівка, с. Нова Слобода, с. Свобода, с. Партизанське, с. Бунякине, с. Бруски, с. Бувалине, с. Гірки, с. Линове, с. Мазівка, с. Воронівка, с. Оріхівка, с. Почепці Новослобідської сільської територіальної громади	24.02.2022	03.04.2022
26	с. Пересипки Путивльської міської територіальної громади	24.02.2022	03.04.2022

* сформовано авторами на основі даних [27]

З метою формування базису для проведення подальших досліджень в частині оцінки результативності й ефективності розбудови територіальних громад України в умовах воєнного стану, кожна з представлених громад була піддана ґрунтовному

аналізу в контексті відповідності вищевказаним критеріям для віднесення до такого функціонального типу як території відновлення. Однак, враховуючи географічне розташування та постійні обстріли прикордоння Сумської області, певна інформація, зокрема соціально-економічного (демографічного, інфраструктурного) характеру станом на 10.07.2023 року відсутня в публічному просторі, що унеможливорює перевірку громади кожному з наведених критеріїв. Безперечно, за умови представлення відповідних даних у публічному просторі, передбачається, що досить значна кількість територіальних громад Сумщини підпадатиме під критерії територій відновлення, однак в сьогоденні не видається можливим констатувати такий факт.

Серед наведеного у таблиці 1 переліку лише декілька громад мають відкриті звітні дані про руйнування (пошкодження) об'єктів інфраструктури у загальному обсязі та/або інформаційні дані про соціально-економічний стан території. Поміж них, лише Тростянецька міська територіальна громада має у відкритому доступі довідку про роботу виконавчого комітету, виконавчого апарату, комунальних підприємств, установ та організацій міської ради по виконанню Програми економічного і соціального розвитку Тростянецької міської територіальної громади за 2022 рік, а також звіт національного проекту Rebuild.ua щодо оцифрування зруйнованої інфраструктури центру громади – м. Тростянець.

На жаль інформації про руйнування на території всієї громади у публічному просторі не представлено, доцільно дослідити існуючі документи в якості пілотних. Поміж вказаних документів, найбільшу цінність представляє звіт проекту Rebuild.ua, оскільки він містить дані про кількість зруйнованих та/або пошкоджених об'єктів. Так, на території міста Тростянець було пошкоджено 660 з 8104 будівель житлової забудови, що не відповідає межі критерію в розмірі не менше 10%, але протилежна ситуація складається із об'єктами, які відносяться до категорії громадських будівель та споруд: пошкоджено або зруйновано 45 об'єктів із 221 [28], що складає 20%. Так, у перший місяць деокупації створено комісії Тростянецької міської ради, якими виконано великий обсяг робіт по обстеженню домоволодінь та багатоквартирного житлового фонду громади з метою фіксації руйнації внаслідок воєнних дій. На підставі складених актів тростянчани безоплатно отримували будівельні матеріали для ремонту житла, а також отримували грошову допомогу від фондів на відновлення пошкодженого житла, окремі інфраструктурні втрати наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Ключові результати розбудови інфраструктурних об'єктів
Тростянецької міської ради в умовах воєнного стану**

Найменування	Станом на 01.01.2022 р.	Станом на 01.01.2023 р.	Результат
Кількість об'єктів інфраструктури, од., з них	20150	19321	-829
будівлі житлової забудови	8104	7444	-660
громадські будівлі та споруди	221	176	-45

* складено авторами на основі даних [28]

Дані таблиці 2 демонструють від'ємні результати, які вказують на суттєве зменшення кількості об'єктів інфраструктури станом на 01.01.2023 р., що пов'язано з їх руйнуванням та/або пошкодженням через російську збройну агресію. Загалом втрачено та/або пошкоджено 829 одиниць, з яких – 660 будівель житлової забудови (що становить 0,08% від загальної кількості) та 45 об'єктів – громадські будівлі та споруди (що складає 20,36% від загальної кількості). Враховуючи цей факт та

відсутність на сьогоднішній день більш деталізованої інформації, Тростянецьку міську територіальну громаду доцільно умовно віднести до територій відновлення для проведення першочергових дій щодо реалізації гуманітарного розмінування даної території як першого етапу її відновлення, підсумки якого зможуть скласти теоретико-методичний базис для подальших досліджень в частині оцінювання результативності й ефективності відновлення постраждалих територій.

Висновки

Проблематика розмінування займає основне місце в порядку денному представників органів державної влади та місцевого самоврядування України з огляду на той факт, що саме гуманітарне розмінування постає першим етапом на шляху до відновлення постраждалих від війни територій. Від успішної реалізації даного процесу залежать безпекові, соціальні, економічні, екологічні критерії функціонування деокупованих локальних територій, окремі з яких вже проходять етапи гуманітарного розмінування або знаходяться на його фінальній стадії (Великодимерська територіальна громада Броварського району, Марківська територіальна громада Бучанського району Київської області). Втім, більшість локальних територій знаходяться ще на початку власного шляху відновлення, економіко-правові аспекти якого було досліджено на прикладі громад Сумщини як одного з найбільш постраждалих прикордонних регіонів України.

Аналіз наявних даних щодо руйнування та/або пошкодження окремих груп інфраструктурних об'єктів, зменшення надходжень податків та зборів до загального фонду місцевого бюджету, зменшення чисельності населення локальних територій Сумської області, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією для їх можливого віднесення до такого функціонального типу як території відновлення, дозволив констатувати фрагментарність висвітлення статистичних даних соціально-економічного характеру у публічному просторі станом на 10.07.2023 року, що унеможливило аналіз більшості територіальних громад за наведеними критеріями. Виключенням у даному контексті постає лише Тростянецька міська територіальна громада, що має відкриті звітні дані про руйнування (пошкодження) об'єктів інфраструктури та соціально-економічний стан території, на основі яких встановлено, що пошкодження та/або руйнування об'єктів, які відносяться до категорії громадських будівель та споруд, складає 20%, що відповідає одному з критеріїв та дозволяє умовно віднести дану громаду до територій відновлення, розпочати реалізацію етапів гуманітарного розмінування та подальшого оцінювання результативності й ефективності відновлення даних територій в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Zeng D.Z. The Past, Present, and Future of Special Economic Zones and Their Impact. *Journal of International Economic Law*. 2021. Vol. 24(2). P. 259–275, <https://doi.org/10.1093/jiel/jgab014>.
2. Chaisse J. Dimitropoulos G. Special Economic Zones in International Economic Law: Towards Unilateral Economic Law. *Journal of International Economic Law*. 2021. Vol. 24(2). P. 229–257, <https://doi.org/10.1093/jiel/jgab025>.
3. Frick S.A., Rodríguez-Pose A., Wong, M.D. Toward Economically Dynamic Special Economic Zones in Emerging Countries. *Economic Geography*. 2019. Vol. 95(1). P. 30–64, <https://doi.org/10.1080/00130095.2018.1467732>.
4. Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

5. Експертна дискусія «Стратегія повоєнного відновлення України» / Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/povynunisd/ekspertna-dyskusiya-stratehiya-povoyennoho-vidnovlennya-ukrayiny>
6. Беззубко Л., Беззубко Б. Основні державні механізми відновлення Донбасу. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. № 2 (33). С. 42–47.
7. Геєць В.М. Про оцінку економічних втрат України внаслідок збройної агресії РФ: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 30 березня 2022 року. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. №5. С. 30–38. <https://doi.org/10.15407/visn2022.05.030>.
8. Виклики та пріоритети управління активами територіальних громад в умовах війни: науково-аналітична доповідь / наук. ред. І. З. Сторонянська; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2022. 79 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20220034.pdf> (дата звернення 20.06.2023).
9. Заблодська І.В., Рогозян Ю.С. Економіко-правовий аспект оцінювання результативності й ефективності розбудови функціональних типів територій України. *Економіка України*. 2023. № 1 (734). С. 44–60. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.01.044>.
10. Данилишин Б.М. Економічні трансформації у період воєнного стану: тактика еволюціонізму і модернізація. *Економіка України*. 2022. № 10. С. 3–14. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.10.003>.
11. Території пріоритетного розвитку як інструмент вирішення проблем в Донецькій і Луганській областях: монографія / під заг. ред. чл.-кор. НАН України В.А. Устименка. Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2021. 200 с.
12. Розмінування України: скільки вибухонебезпечних предметів знищується щомісяця. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/05/31/infografika/bezpeka/rozminuvannya-ukrayiny-skilky-vybxonebezpechnyx-predmetiv-znyshhuyetsya-shhomisyacya>
13. Розмінування одного гектару сільськогосподарської землі в Україні коштує до \$1500 – експерт. УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3726384-rozminuvanna-odnogo-gektaru-silskogospodarskoi-zemli-v-ukraini-kostue-do-1500-ekspert.html>
14. За підтримки ПРООН в Україні знешкодили 540 тисяч мін та снарядів. УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3725082-za-pidtrimki-proon-v-ukraini-zneskodili-540-tisac-min-ta-snaradiv.html>
15. У Міноборони скорегували план заходів із розмінування сільськогосподарських земель. УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3723971-u-minoboroni-skoreguvali-plan-zahodiv-iz-rozminuvanna-silskogospodarskih-zemel.html>
16. Рятувальники вже розмінували майже 88 тисяч гектарів України. УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3716027-ratuvalniki-vze-rozminuvali-majze-88-tisac-gektariv-ukraini.html>
17. Міжнародні партнери вже надали \$16 мільйонів на розмінування в Україні. УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3705108-miznarodni-partneri-vze-nadali-16-miljoniv-na-rozminuvanna-v-ukraini-pavluk.html>
18. Австрія виділяє €2 мільйони для розмінування в Україні. УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3715061-avstria-vidilae-2-miljoni-dla-rozminuvanna-v-ukraini.html> (дата звернення 09.07.2023).
19. Потреби на розмінування на поточний рік сягають понад \$397 млн. УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3705065-potrebi-na-rozminuvanna-na-potocnij-rik-sagaut-ponad-397-mln-pavluk.html> (дата звернення 09.07.2023).

20. Десятки років та мільярди доларів. Коли розмінують українські поля та міста? Epravda. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/7/697737/> (дата звернення 09.07.2023).
21. В Україні готуватимуть 500 спеціалістів з розмінування на рік. УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3704997-v-ukraini-gotuvatimut-500-specialistiv-z-rozminuvanna-na-rik-pavluk.html> (дата звернення 09.07.2023).
22. Україна – найбільш замінована країна світу: скільки української території забруднено мінами. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/02/infografika/bezpeka/ukrayina-najbilsh-zaminovana-krayina-svitu-skilky-ukrayinskoyi-terytoriyi-zabrudneno-minamy> (дата звернення 10.07.2023).
23. Які програми з гуманітарного розмінування доступні для громад. Intent Press. URL: <https://intent.press/expert/humanrights/2023/yaki-programi-z-gumanitarnogo-rozminuvannya-dostupni-dlya-gromad/> (дата звернення 09.07.2023).
24. Інтерактивна мапа замінованих територій. ДСНС України. URL: <https://mine.dsns.gov.ua> (дата звернення 09.07.2023).
25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09 лип. 2022 року № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення 10.07.2023).
26. Деякі питання відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад: проект Постанови Кабінету Міністрів України. Лист Міністерства громад та територій України №7/36.2/12956-22 від 30.11.2022 р. 31 с.
27. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309 (зі змінами від 15.05.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> (дата звернення 08.07.2023)
28. Тростянець. Оцифрування зруйнованої інфраструктури. Rebuild.ua. URL: <https://rebuildua.net/trostyuanets> (дата звернення 08.07.2023)